

XVI. Asırda Osmanlı Tersâneleri ve Gemi İnşa Tezgâhları

İdris BOSTAN

Osmanlı Devleti'nin kuruluşuyla teşekkül eden ve XVI. asırda devletin genişlemesine paralel olarak esaslı bir teşkilâta kavuşan Osmanlı donanmasının merkez üssü Tersâne-i Âmire (Haliç Tersânesi) idi.

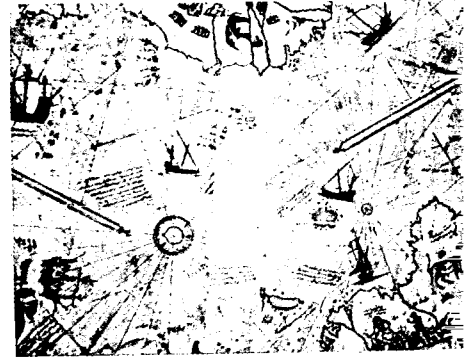
XVI. asra kadar donanmanın ihtiyacı olan gemiler, ekseriyetle Gelibolu'da inşa edildikleri halde, devrin kaynaklarında Gelibolu için tersâne tâbirine rastlanmadığı gibi¹, İstanbul'un fethinden sonra mevcut olan Galata için de bu tâbir zikredilmemiştir².

Osmanlılarda tersâne kelimesi, gemilerin inşa ve techîz edildiği teşkilâtli bir müessese için kullanıldığı gibi, XVI. yüzyılın başlarından XVII. yüzyılın ortalarına kadar, Piri Reis'in Kitâb-ı Bahriye'sinde çizilen plânda³ da görüldüğü üzere gemilerin inşa edildiği gözler mânâsına da kullanılmıştır⁴.

Gemilerin inşa ve techîz edildiği teşkilâtli bir müessese olarak ilk tersâne tâbiri⁵, 933-4 (1527-8) tarihli Galata harc-ı hassa defterinde Galata tersânesi için zikredilmiştir⁶.

XVI. asırda Osmanlı donanması için gemi inşa edilen tersâne ve gemi inşa tezgâhlarını şu şekilde sıralamak mümkündür.

1. Galata Tersânesi (Tersâne-i Âmire): Fâtih Sultan Mehmed'in İstanbul'u fethinden sonra, bir müddet Kadırga limanı tersâne olarak kullanılmış⁷, daha sonraları Haliç'in Aynalıkavak semtinde birkaç gözden ibâret olan ilk Galata tersânesi inşa edilmişti⁸. Bu tersânenin müstemilâtı arasında sadece bir mescid

Piri Reis'in Kitâb-ı Bahriye'sinde Bir Harita

1. Meselâ, 901-3(1496-8) arasında Gelibolu'da inşa edilen gemilerin masraflarının kaydedildiği Gelibolu Harcı Hassa defterlerinde tersâne tâbiri yoktur (Başbakanlık Arşivi (BA), İbnüemrin Tasnifi (İE), Mâliye, nr. 2-4).

2. Câfer Kapudân'ın 921(1515) tarihli arzısında da Gelibolu ve Galata için "liman" tabiri kullanılmaktadır (Şehabettin Tekindağ, "Haliç Tersanesinde İnşa Edilen İlk Osmanlı Donanması ve Cafer Kapudân'ın Ârızası", Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, II/7, İstanbul 1968, s.68).

3. Kitâb-ı Bahriyye, TSMK, Revan Kitabları, nr. 1633, vr. 434a.

4. Geniş bilgi için bk. İdris Bostan, XVII. Asırda Tersâne-i Âmire, (Basılmamış doktora tezi), İstanbul 1985, s.3, 13-15.

5. Tershâne (BA, İE-Bahriye, nr. 140, s.14), tersân: (BA, Maliyeden Müdevver Defterler, (MAD, 852, s.8) ve tershâne (Selânikî Mustafa Efendi, Tarih, Süleymaniye Ktb. Esad Efendi Kitabları, nr. 2259, vr.3b) gibi değişik şekillerde yazılan kelime için ayrıca bk. Henry ve Renée Kahane-Andreas Tietze, The Lingua Franca in the Levant, Turkish Nautical Terms of Italian and Greek Origin, Urbana 1958, s. 428-430, mad. 645.

6. BA, İE-Bahriye, nr. 140, s. 14.

7. 866 (1462)da Fatih Sultan Mehmed, Kadırga limanını tamir ettirmişti (Oruc b. Âdil, Tevârîh-i Âl-i Osman, (neşr. F. Babinger), Hannover 1925, s.74) Kadırga limanının tersâne olarak kullanıldığı ve tersânesinde kadırgalar bulunduğu konusunda bk. Semavi Eyice, "İstanbul (Tarihî Eserler)", İslâm Ansiklopedisi, (IA), V2, İstanbul 1977, s. 1214/48.

8. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilâtı, Ankara 1948, s.396.

ve divanhâne bulunuyordu⁹. Yeni tersânenin faaliyetlerini devam ettirebilmesi maksadıyla da İstanbul'a İmparatorluğun kıyı bölgelerinden marangoz, gemici ve sanatkârlar getirtilmişti.

XV. asrın sonlarına âit resimlerde, Galata surlarının yukarısında, Kasım-paşa koyu önünde demirli kadirgalarla başka, karada yapılmakta olan veya kalafatlanan kadirgalar yer almakta, Haliç'te kadirga ve kalyonlar görülmektedir.¹⁰

II. Bayezid devrindeki birkaç ilâve istisnâ edilecek olursa, Yavuz Sultan Selim'in saltanatına kadar tersânede büyük bir değişiklik yapılmamıştı. Karadaki galibiyetleri yanında, denizde de güçlü olmayı isteyen I. Selim, veziriâzam Pîri Mehmed Paşa'nın gayretleriyle tersâne ve donanma işlerine ehemmiyet verdi¹¹. 300 göz bulunması tasarlanan¹² ve Galata'dan Kâgithâne deresine kadar olan yerde Câfer Kapudân'ın nezâretinde başlayan tersâne inşâsı 921 (1515)'de tamamlandı. Bu inşatta her göz için 50.000 akçe tahsis edilerek 150 çekdiri yapılması emredilmiş¹³. Böylece Osmanlı İmparatorluğunun yıkılışına kadar donanmanın inşâi ve idâri merkez üssü görevini yürütecek olan Galata (Haliç=İstanbul) tersânesi kurulmuş oldu.

Yavuz Sultan Selim devrinde başlayan bu faaliyet, Kânûni Sultan Süleyman'ın saltanatında da sürdü ve Rodos seferi hazırlıkları burada tamamlandı.

XVI. asra âit bir İstanbul plânında¹⁴, Azap Kapısı'ndan Hasköy'e kadar uzanan Galata tersânesinin müstemilâtı arasında Haliç'in doğu kıyısında Meyyit iskelesi, eski divanhâne, küreklik, divanhâne, mahzen, tersâneler ve Tersâne bahçesi yer almaktaydı.

Kânûni Sultan Süleyman devrinde ise, Baruthâne Kulesi, 70 Kapudan Mahzeni, kürekhâne, 7 Kurşunlu Mahzen, Yeni Divanhâne, Snbola Zindanı, Cirit meydanı Kasrı, Şahkulu Kapısı ve Meyyit İskelesi Kapısı'nın bulunduğunu Evliya Çelebi zikreder¹⁵.

İnebahtı mağlûbiyetinden (979/1571) sonra donanmanın güçlendirilmesi için derhal başlanan teşebbüsler arasında Tersâne-i Âmire'ye yapılan ilâveler de vardır. Bu senede daha fazla gemi yapabilmek maksadıyla Tersâne-i Âmire yakınındaki Has Bahçe'den bir miktar yer ayrılarak 8 gemi inşâsına müsâid 8 kemerli tersâne inşâ edilmişti¹⁶.

1515 senesinden itibaren tersâne faaliyetlerinin Gelibolu'dan İstanbul'a intikâliyle merkezi üs haline gelen Galata Tersânesi'nin gelişmesini ve bünyesindeki gemi inşâ faaliyetlerinin inkişâfını tesbit edebilmek, bu teşkilâta âit mevcut muhâsebe defterleriyle mümkün olmaktadır. Bunlardan 933-937 (1527-1531) seneleri arasını ihtiva eden beş defter¹⁷, asrın ilk yarısında tersânenin faaliyetleri hakkında bir fikir vermektedir. Buna göre, en fazla gemi 936-7 (1530) senesinde inşâ edilmiştir. 24 kadirga yeniden yapılmış, 8 kadirga da tamir edilmiştir. 5 sene zarfında inşâ edilen kadirga sayısı 44, tamir edilen ise 32 tanedir.

9. Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, İstanbul 1314, 1416.

10. Semavi Eyice, "Tarihde Haliç", İstanbul Teknik Üniversitesi İstanbul Geoteknik Su ve Çevre Mühendisliği Sorunları Araştırma Grubu Sempozyumları, No.1, Haliç Sempozyumu 10-11 Aralık 1975, İstanbul 1975, s.273.

11. Tafsilat için bk. Hammer, *Devlet-i Osmâniye Tarihi*, (terc. Mehmed Atâ), İstanbul 1330, IV, 151-2.

12. Lütfi Paşa, *Âsâf-nâme*, İstanbul 1326, s.21.

13. M.C. Şehâbeddin Tekindağ, "İstanbul (Türk Devri 1453-1520 yılları)", IA, V2, İstanbul 1977, s. 1204; aynı müellif, *Cafer Kapudan*, s. 66-70.

14. *Kitâb-ı Bahriyye*, vr. 434a.

15. *Seyahatnâme*, I, 417.

16. Kâtib Çelebi, *Tuhfetü'l-kibâr fi esfârî'l-bihâr*, İstanbul 1141, vr. 44a.

17. Bu defterler hakkında yapılan bir neşir için bk. İdris Bostan, "Galata Tersânesi'nin 1527-1528 yılı Gelir-gider Muhasebesi", *Türkdük Araştırmaları Dergisi*, II, İstanbul 1986, s.

933-6 (1527-30) arasında ise, her sene sadece birer taş gemisi inşa edilmiş, mevcudları 10-12 arasında değişen top gemilerinin tamiri de düzenli olarak yapılmıştır. Ancak, başardalarda yeniden inşa görülmediği gibi, 933-4 (1527-8)'de tamir edilenler de 8 tanedir. Takriben 60 sene sonra ise, inşa ve tamir olunan gemi miktarlarında farklılıklar görülmektedir. 993 (1585)'de inşa ve tamir olunan başarda sayısı 23, kadirga sayısı ise 37'dir. Bu yıl, mütad vechile nakliye de kullanılan mavna, karamürsel, taş ve at gemileri de tamir edilmişlerdir. Bu asırda tersânede inşâ ve tamir edilen gemi çeşitleri bilhassa başarda, kadirga, ağribar, top gemisi, taş gemisi, at gemisi, barça, kalite, mavna, karamürsel ve kayıktan meydana geliyordu. Tersânede görevli Tersâne halkı ise, kalafatçı, necâr, pâru-tıraş, makaracı, kumbaracı, haddad, üstüpücü ve meremmetçi'den müteşekkil idi.

2. Gelibolu Tersânesi: Düzenli ve büyük ilk Osmanlı tersânesi Gelibolu'da inşa edilmiştir. 1390 senesinde başlayan inşaat sırasında Gelibolu'nun harap olan dış kalesi yıkılarak, bir tepe üzerindeki iç kalesi takviye edilmiş, gemilerin barınması için iç içe iki havuzdan müteşekkil sunî liman temizlenmiş ve gerektiğinde zincirle kapatılabilen limanın ağızına, muhafaza maksadıyla iki de kule yapılmıştı¹⁸. Bu limanla birlikte yapılan gemi inşa tezgâhları, malzeme muhafaza depoları, gemilerin su ihtiyacını temin için sahile yakın, çeşmeleri, peksimet fırınları ve baruthaneleri ile Gelibolu tersânesi tam teşekküllü bir devlet tersânesi halini almıştı.

İstanbul'un fethiyle Galata'da yeni bir tersâne inşa edilmesine rağmen, Gelibolu Tersânesi I. Selim devrinin sonlarına kadar önemini muhâfaza etmiş, Gelibolu ise kapudân-ı deryâların ikamet mahalli ve 1533'de Cezâir-i Bahr-i Sefîd eyâletinin merkez sancağı olmuştur¹⁹.

Osmanlı Devleti'nin ilk dönemlerinde Gelibolu'nun tersâne ve deniz işlerine tahsisinden sonra, oradaki yerli rumlardan bir kısmı ücretli, bir kısmı ise haraç, ispenç ve avârız-ı divâniyye mukabilinde gemi inşa ve tamirinde, havuzun bakımında vazifelendirilmişlerdir²⁰.

XVI. asrın ilk yarısında, Galata Tersânesinin gelişmesiyle Gelibolu tersânesi ikinci plâna düşmüş, sadece ihtiyaç oldukça gemi inşasına devam edilmiştir²¹. 1526 yılında 30 havuzu bulunan²² Gelibolu tersânesi, daha sonraki devirlerde zaman zaman tamir edilmiştir.

3. Sinop Tersânesi: Sinop, Karadeniz kıyısındaki tek tabii liman olması ve gemi inşası için lüzumlu kaynaklara sahip bulunması hasebiyle tersâne için ideal bir yerdi. Başta kereste olmak üzere kendir, zift, üstüpü Sinop ve civarından temin edilebilmekteydi²³. Sinop ormanlarındaki kerestenin tasarrufu Tersâne-i Amirenin inhisarı altında olup, çoğu Sinop'taki gemi inşaatında kullanılmakta, bir kısmı da İstanbul'a gönderilmekteydi.

Osmanlı imparatorluğu, Sinop'taki Tersâneyi Candaroğulları'ndan tevârüs etmiş ve XVI. yüzyılda da ihtiyacı olan birçok harb gemisini burada yaptırmıştı. Nitekim, Sinop Tersânesinde inşa edilen gemiler arasında 973 (1566)'de

Piri Reis

18. Fevzi Kurtoglu, *Gelibolu ve Yöresi Tarihi*, İstanbul 1938, s. 41; M.C. Şehâbeddin Tekindağ, "*Çanakkale (Tarihi)*", İA, İstanbul 1963, III, 343.

19. Halil İnalçık, *The Ottoman Empire, The Classical Age 1300-1600*, London 1973, s.106.

20. Halil İnalçık, "*Gelibolu*"; EI², II, London 1965, s.985.

21. Bostan, *adı geçen tez*, s.24-29.

22. C.H. Imber, "*The Navy of Süleyman The Magnificent*", *Archivum Ottomanicum*, VI, Belgium 1980, s.236.

23. Imber, *adı geçen makale*, s.244.

Kadırga

Besiktaş
Sırtlarından
Boğaz

15 kadırga, 3 mavna²⁴, 979 (1571)'de 25 kadırga²⁵ yer almaktaydı. İnşa edilen gemi çeşit ve miktarlarından Sinop Tersânesinin Galata ve Gelibolu'dan sonra üçüncü büyük tersâne olduğu anlaşılmaktadır.

4. İznikmid (İzmit) Tersânesi: Osmanlılar tarafından fethinden çok önceleri de tersânesi bulunan İznikmid ve civarında elverişli ormanların mevcûdiyeti her dönemde gemi inşâsını teşvik etmiştir²⁶.

İznikmid tersânesi, gemi tezgâhları ve kereste mahzenleri olan bir Tersâne idi²⁷. İzmit'te Hünkâr Sarayı yakınında bulunan Tersâne, XVI. asırda zaman zaman tamir geçirmişti. Mesalâ, 961 (1554)'de tamir masrafları için 15.075 akçe ödenmiş²⁸. 973 (1566)'de yıkılan 4 kapısı ile bazı duvarları ve varil tahtasıyla çubukları ve kereste konulan iki mahzenin tamiri için 8.500 akçelik masraf çıkartılmıştır²⁹.

5. Süveyş Tersânesi: Osmanlılar, Mısır'ın fethinden çok önceleri, Kızıldeniz'e gelen Portekizlilere karşı, Memlûk Donanmasına yardım maksadıyla, Süveyş'de donanma inşâsına başlamışlardı. Daha 1513'de bir Osmanlı denizcisi olan Selman Reis'in nezareti altında inşâsı tamamlanan 20 gemi, Memlûk sultanı Kansu Gavri'nin huzûrunda denize indirilmişti³⁰.

1517'de Mısır'ın fethiyle Kızıldeniz ve bilhassa Hicaz'ın muhafazasını Osmanlılar deruhde edince, 1526'da Yemen, 1538'de Aden zaptedilerek bölgede kontrol tesis edilmeye çalışıldı ve Süveyş Kapudanlığı ile tersânesi Kızıldeniz ve Hind Okyanusu için bir donanma üssü haline getirildi³¹.

931 (1525)'de Kızıldeniz'de bulunan Osmanlı Donanması'nın mevcûdu 6 başarda, 8 kadırga, 3 kalite idi³². 937 (1530-31)'de Mısır Beylerbeyi Hadım Süleyman Paşa kumandasında Yemen ve Hind sularında Portekizlilerle savaşmak maksadıyla Süveyş tersânesinde 30'u kadırga³³ olmak üzere 80 gemi inşa edilmişti³⁴. Süveyş tersânesinde Akdeniz tipi gemiler yapılmıştı. Bu tersanedeki faaliyetler, sefer seneleriyle alâkalı olarak bazan artmakta, bazan ise, sanki bir tersâne mevcûdiyetinden şüphe ettirecek derecede azalmakta idi.

6. Birecik Tersânesi: Birecik tersânesinin kuruluş tarihi kesin olarak bilinmemekle beraber XVI. asrın ilk yarısında faaliyette olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim, 959 (1552) senesinde 2 sandal inşa edilen³⁵ Birecik Tersânesi'nde 979 (1571)'de 250'si asker, 150'si zahire gemisi olmak üzere 400 gemi inşa edilmişti³⁶.

7. Basra Tersânesi: Mısır'ın fethiyle (1517), Süveyş Tersânesine sahip olan ve Kızıldeniz ile Hind Okyanusuna açılan Osmanlılar, 1538'de Basra'yı alarak

24. Sinop Kadısına kereste temini için gönderilen Ramazan 973 (Mart-Nisan 1566) tarihli hüküm: BA. Mühürme Defteri, (MD), V, 528/1445.

25. Sinop Kadısına gönderilen Receb 979(Kasım 1571) tarihli hüküm: BA.MD.X, 260-1/405.

26. Besim Darkot, "İzmit", İA, V2, İstanbul 1977, s. 1252.

27. Evliya Çelebi, 200 kereste mahzeni olduğundan bahseder (Seyahatnâme, II,63).

28. BA. MAD, 55 s.193-197.

29. 8 Şevval 973 (28 Nisan 1566) tarihli İznikmid Kadısına gönderilen hüküm: BA. MAD, 2775, s. 1411.

30. Yakub Mughul, "Portekizlilerle Kızıldeniz'de Mücadele ve Hicaz'da Osmanlı Hâkimiyetinin Yerleşmesi Hakkında Bir Vesika", Belgeler, II/3-4, Ankara 1967, s.39.

31. Muharrem 982 (Nisan-Mayıs 1574)'de Süveyş Kapudanlığına 2 200.000 akçe ile tayin yapılmıştı BA. MD, XXV, 127/1386).

32. Salih Özbaran, "Osmanlı İmparatorluğu ve Hindistan Yolu", Tarih Dergisi, (TD) 31, İstanbul 1978, s.89.

33. Tuhfetü'l-kibâr, vr. 26b.

34. Cengiz Orhonlu, Osmanlı İmparatorluğunun Güney Siyaseti, Habeş Eyaleti, İstanbul 1974, s.15.

35. BA. MAD, 55, vr. 443a-444a.

36. Cengiz Orhonlu-Turgut Işıkşal, "Osmanlı Devrinde Nehir Nakliyatı Hakkında Araştırmalar: Dicle ve Fırat Nehirlerinde Nakliyat", TD, XIII, 17-18, İstanbul 1963, s.79.

yeni bir liman ve üs elde ettiler³⁷.

XVI. asırda Basra Tersânesi ile birlikte bir de kapudanlık ihdas edilmiş ve deniz faaliyetleri güçlü bir şekilde yürütülmüştür. 1563'de Basra Tersânesi'ni gezen Portekizli bir seyyah, 5 yeni yapılmış kadirga bulunduğunu, ayrıca kal-yon tipli gemiler gördüğünü belirtmektedir³⁸. Yine Basra Tersânesi'nde 979 (1571)'da 5 kalite inşa³⁹, 981 (1573)'de 15 kadirga tamir⁴⁰ edilmiştir.

8. Rusçuk Tersânesi: Osmanlı Devletinin Macaristan'ı fethi ile, Tuna'da bir donanma vücuda getirilmiş⁴¹ ve Ruscuk Tersânesi'nde de Tuna için kullanışlı kalite, firkate, şayka ve üstüaçık gibi gemiler yanında muhafaza maksadıyla aktarma, şalope ve kırlangıç gemileri inşa edilmeye başlanmıştır⁴².

9. Samsun Tersânesi: Sinop'tan sonra Karadeniz'in en fazla gemi inşa edilen ve bilhassa kendir teli dokunan tersânesi Samsun'da idi. İnebahtı mağlubiyetinden sonra (979/1571), burada 5 kadirga yapılmıştır⁴³.

10. Kefken Tersânesi: İnşa edilen gemi miktarından, Kefken Tersanesi'nde de büyük bir faaliyet olduğu anlaşılmaktadır. Kefken Tersânesi bir feranla ihdas edilmiş ve gerektiğinde tamiri için avâz-ı divâniyyeden muaf olma mukabili o havaliden 8 kişi kendi istekleriyle meremmetçi tayin edilmişlerdir⁴⁴.

11. Diğer Gemi İnşa Tezgâhları: XVI. asırda bilhassa büyük hazırlıkların yapıldığı harp senelerinde, Tersâne-i Âmire ve diğer tersâneler hâricinde gemi inşa tezgâhlarında da ihtiyac olan gemilerin inşasına çalışılmaktaydı. Nitekim İnebahtı mağlûbiyetinin akabinde birçok sahil iskelesinde gemi inşa edilmesi için emirler verildiğine ve inşaat faaliyetlerinin devam ettiğine şahid olacağız. Meselâ, Cemâziyelâhır 979 (Ekim-Kasım 1571)'da Vize Beyi'ne, gemi inşası ile vazifeli olan Said Kethudâ'ya ve Tersâne Kâtibine gemi inşası için gerekli çivinin temini hususunda yazılan hükümden Rumeli ve Anadolu'da 50'şer adet olmak üzere 100 geminin yeniden inşa edileceği anlaşılmaktadır⁴⁵. Aynı sene de Tersâne-i Âmire'de inşa edilen gemi sayısının 134 olduğu⁴⁶ düşünülecek olursa, Tersâne-i Âmire hâricindeki inşa faaliyetlerinin de toplam içinde büyük payı olduğu görülür. XVI. asırda gemi inşa edilen tezgâhlar arasında Varna, Ah-yolu, Vize, İneada, Trabzon, Semendire, Niğbolu, Mohaç, Budin, Sakarya, Kemer, Silivri, Biga, Samanlı, İstanköy, İnebahtı, Preveze, Avlonya, Nova, Antalya ve Alanya bulunmaktadır⁴⁷. Bunlara ilâveten Koca Mimar Sinan'ın yeniçeri iken 1535'de Van gölü üzerinde 3 kadirga inşa ettiğini⁴⁸ belirterek hâtırasını yâd edelim.

37. *Hindistan Yolu*, s.112-119. Basra Beylerbeyliğinin kuruluşu ise, 1546'dır (İnalçık, adı geçen eser, s.106).

38. Salih Özbaran, "XVI. Yüzyılda Basra Körfezi Sahillerinde Osmanlılar, Basra Beylerbeyliğinin Kuruluşu", TD, 25, İstanbul 1971, s.60.

39. Receb 979 (Kasım-Aralık 1571) tarihli Haleb Defterdarına 5 kalite inşası için Birecik'den Basra'ya gönderilen kerestenin eksik olduğu ve tamamlanması konusunda hüküm: BA. MD. X, 270/421-422.

40. Şa'ban 981(Kasım-Aralık 1573) tarihli buyruldu: BA. MD XXV, 6/40.

41. Tuna nehri üzerinde gemi inşasına daha Fatih Sultan Mehmed zamanında başlanmıştır (İbn-i Kemal, *Tevârih-i Âli Osman*, VII. defter, Tenkidli Transkripsiyon, neşr. Şerafettin Turan, Ankara 1957, s. 121.

42. *Merkez-Bahriye*, s.403-404.

43. Ramazan 979 (Ocak 1572) tarihli Samsun Kadısına gönderilen hüküm: BA. MD. X, 107/170.

44. 24 Safer 980(6 Temmuz 1572) tarihli Kandıra Kadısına gönderilen hüküm: BA. Kâmil Kepeci Tasnifi, 67, vr. 97a/3.

45. BA.MD.XVI, 78/156.

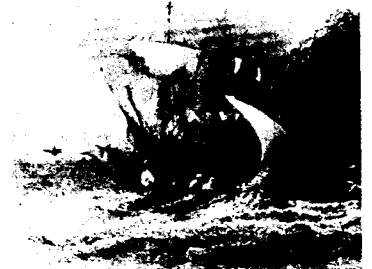
46. M. Cavid Baysun, "Lepanto", İA, VII, Ankara 1972, s. 44.

47. Tafsilatlı bilgi için bk. Bostan, adı geçen tez, s. 42-49.

48. Sâi Mustafa Çelebi, *Tezkiretü'l-bünyân*, Dersaadet 1315, s. 24.

Günlük Hayatta Kayıklar

Boğaz'da Gemiler